

Frederik Pio:

Introduktion af Heidegger til de pædagogiske fag

– om ontologi og nihilisme i uddannelse og undervisning

Faglig Enhed for Musikpædagogik, Institut for Uddannelse og Pædagogik, Århus Universitet, 2012, 315 sider.

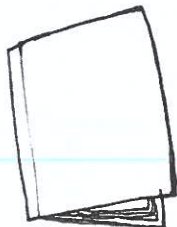

Lars Qvortrup:

Den myndige lærer

– Niklas Luhmanns blik på uddannelse og pædagogik

Dafolo, 2012, 160 sider.

Dobbeltanmeldelse af Thomas Aastrup Rømer, lektor, Institut for Uddannelse og Pædagogik, Aarhus Universitet

---

I løbet af det sidste år er der udkommet to bøger med omtrent samme emne, men med vidt forskellig udgangspunkt og konklusion. Det drejer sig om Lars Qvortrups *Den Myndige Lærer* og Frederik Pios *Introduktion af Heidegger til de pædagogiske fag*. Her kan man se, hvor forskelligt pædagogik begrebsliggøres for tiden.

I netop disse to bøger er forskellen endda særlig prægnant. Qvortrup kritiserer i en

videforelæsning, der er knyttet til bogens kapitel 6 om almenpædagogik, alle normative og ontologiske tilgange til pædagogik. Dermed tænker han netop på Heidegger, altså Pios filosof, men også Løgstrup, og Qvortrup har ved en tidligere lejlighed kaldt Grundtvigs begreb om *folk* for "dødsensfarligt". Qvortrup kalder den slags for "fundamentalistisk fænomenologi", og det lyder jo ikke rart. Omvendt er Pios værk, der netop roser Heidegger, Løgstrup og Grundtvig, altså alle de "fundamentalistiske fænomenologer",

fyldt med kritiske referencer til luhmanntilgangen, der anklages for kun at fokusere på det, Pio kalder for didaktikkens yderside, dvs. på kontingens, målsystemer, metoder og evidens. Der er ganske vist ikke nogen analyse af systemteorien som sådan, men i fodnoterne myldrer det med beviser for Qvortrups pointe – blot fra det modsatte side af kløften – nemlig at systemteori og filosofi er mere eller mindre uforenelige.

Frederik Pios bog er en organisk, sprudlende og engageret

indføring, ikke blot i Heideggers tidlige filosofiske univers, men også i, hvordan dette univers' problemstillinger arbejder sammen med stort set hele den pædagogiske og didaktiske teori. Det hele handler om at genvinde "det værende", det ontologiske og det før-sproglige for pædagogikken – efter mange år, hvor erkendelsen, blikket og iagttagelsen, har domineret billedet. Bogen går over sine breder på en måde, jeg godt kan lide. Det rige og myldrende fodnoteliv, hvor hele den nyere pædagogiske teori

behandles, medvirker til, at de heideggerbaserede pointer, de mange spændende citater og de helt moderne diskussioner vekselvirker på en meget inspirerende måde.

Lars Qvortrups bog er det stik modsatte. Den er en stram, lukket og analytisk redegørelse for, hvad den tyske sociolog Niklas Luhmann mener om pædagogik og et forsøg på at omdanne og reducere pædagogisk teori til systemteori, som er helt uden kulturel kropslighed. Qvortrup starter med at argumentere for, at han ikke er luhmannianer, men det er altså en utrolig påstand, når man har læst bogen. Ustandselt er det "Luhmann siger" og "Luhmann mener", og denne mekaniske tilknytning til en enkelt tænk er næsten uudholdelig.

Hvor Pios begejstring for Heidegger flyder ud over og ind imellem hans ord og stimulerer til store og åbne spørgsmål, så lukker Qvortrups bog sig inde i små og lukkede svar, hvis infrastruktur helt dikteres af Luhmanns vokabular. Pio er glad for sin filosof, mens Qvortrup er bundet af sin. På den måde er der et helt humør til forskel.

Titlerne er sigende: Qvortrup annoncerer selvsikkert et studie af "den myndige lærer" til trods for, at denne lærer er helt uden kulturel og intellektuel forankring. Den myndige lærer er en metodelærer med lidt teknisk-metodisk og statistisk fakta på bagsmækken, så han kan vinde autoritet i klassen og respekt i samfundet, som det hedder. Så er man åbenbart myndig. Myndigheden er slet ikke funderet i en eller anden form for kulturel selvstændighed eller i viden, kritik og kundskaber. Der er ikke engang ordentlige drøftelser af Kants myndighedsbegreb og pædagogik, hvilket er decideret kritisabelt, når man nu i kapitel 6 ordner hele den almenpædagogiske diskussion efter en form for neokantiansk tilgang, og der er faktisk heller ingen bred refleksion over lærerbegrebets essens. Så Qvortrup udtaler sig ontologisk, om hvad en myndig lærer er, uden egentlig at kunne det, fordi hans metodologi er erklæret antiontologisk. Denne indvending tømmer bogen for kulturel relevans, og ville trække kraftigt ned i stjernedrysset, hvis jeg havde lidt himmellegemer at gøre godt med. Undertitlen, "Luhmanns

blik på uddannelse og pædagogik", svarer bedre til indholdet. Bogen er et smalt teoretisk blik snarere end en afhandling om "den myndige lærer".

Pios bog bærer derimod den mere beskedne hovedtitel "Introduktion til Heidegger til de pædagogiske fag". Her er ingen skråsikkerhed, tilsyneladende blot en ambition om at skrive en lærerbog, en lille introduktion. Undertitlen, "om ontologi og nihilisme i uddannelse og undervisning" peger derimod på den langt mere omfattende ambition, der ledsager den beskedne "introduktion". Bogens hovedtitel medfører altså en ydmyghed overfor stoffet, mens undertitlen peger på en ledsagende kraftfuld intellektuel strukturering, som er Pios selvstændige bidrag til den pædagogiske forskning. Titlen peger altså på, at Pios bog er skrevet i ydmyghed, ontologisk samhörighed og brændende engagement, mens titlen på Qvortrups bog, og dens samspil med det mistrøstige indhold, tyder på en bog, som først og fremmest er en håndbog til en luhmanniansk menighed og derfor uden særlig videnskabelig eller praktisk nytte.

Desuden er der den forskel, at Pios bog, så vidt jeg ved, vinder nyt fagligt territorium både i dansk og international forskning. I Danmark har der været mange bøger om Heideggers filosofi som sådan, og der har også været nogle få Heidegger-inspirerede bøger om pædagogik, f.eks. Kirsten Hyldgaard's arbejde. En stor systematisk sammentænkning af Heideggers filosofi med pædagogisk teori og praksis har vi imidlertid ikke set før. Der har også været lidt tilløb på engelsk, men det har mestendels været i form af biografier eller i form af mere målrettede ting, som f.eks. Dreyfusbrødrenes kompetencestudier. Så måske er Pio endda i internationalt farvand? Et banebrydende arbejde, der kan skære sig igennem den aktuelle tristesse og sætte os alle sammen i gang med at spørge på nye eller korrigerede måder?

Heroverfor står Qvortrups bog som endnu en udgivelse i en lang række ukritiske gennemgange af Niklas Luhmanns sociologi. Der er ingen kritik, ingen overraskelse og intet udsyn. Det er en bog, som ikke giver os et eneste spørgsmål i gave. Den lukker alle munde i

sin mekaniske forklaringsiver. Bogens højdepunkt, som samtidig er et lavpunkt, er den passage, hvor Qvortrup beskriver, hvordan inklusion handler om at gøre alle elever i en klasse kommunikativt adressable. Klassen bliver et slags kognitivt it-netværk af ip-adresser. Der er ingen krop, følelser, kultur, fornuft, filosofi, historie – alt det gode, dejlige og besværlige – der kan gøre "inklusion" til en del af en "folkelighed" og af en "skole", altså af en "folkeskole". Men lige denne passage er knaldgodt forklaret, selvom dette højdepunkt altså samtidig er et inklusionsteoretisk og pædagogisk lavpunkt. Et par gange nævner Qvortrup pludselig begreber som "demokrati" og "fællesskab", men kun for med det samme at vende tilbage til de systemteoretiske teknikord. Derudover taler han om, at undervisningen skal være situationsbestemt, men der er intet begreb om "situation", og det er fordi, det er udelukket i den grundlæggende filosofi. Endelig er det fast procedure i luhmannismen, at alle systemer afsondrer sig fra hinanden i en form for autisme, hvorefter de skal forbindes med en såkaldt "strukturel kobling", der næsten

altid er målsystemer og metoder, fordi forbindelsen ikke må komme fra tingene og kulturen selv. Det er som om, at Qvortrup vil fjerne sin "myndige lærer" fra pædagogikken; at han bliver nervøs, hvis kompleksiteten nærmer sig. Det er nok ikke uden grund at Peter Kemp i sin tid kaldte den danske systemteoretiske pædagogik for "antifilosofisk".

Det allermest sørgelige er naturligvis, at det er systemteorien, der i disse år har sat sig fuldstændigt på uddannelsespolitikken i Danmark. Så Qvortrups bog er ikke blot en bog. Det er en slags ministeriel filosofi efter min opfattelse.

Det er ærgerligt, at begge bøger deler en parallel afvisning af centrale dele af Immanuel Kants værk. Kant præsenteres som en simpel kognitiv konstruktivist, og både Qvortrup og Pio glemmer dermed Kants moralfilosofi, pædagogik og oplysningsfilosofi i sin helhed. Kun med en sådan reduktion kan Kant fungere som stråmand for en forpjusket konstruktivisme hos Qvortrup, og som en argumentatorisk krykke for et lidt for klæbende værensvokabular hos Pio.

Problemet med den smalle læsning af Kant bliver for Pios vedkommende alt for stærke reduktioner af det, han kalder didaktikkens "ydside", dens synlighed, til systemteoretiske begreber samt en tilbøjelighed til at reducere Heideggers store modernitetskritiske værk til at være et "didaktisk" spørgsmål. Indimellem er det som om, vi ikke helt kan komme ud af klasseværelset igen, selvom Heideggers filosofi jo er meget større anlagt. For Qvortrup betyder den smalle kantianisme, at temaer som moralsk udvikling, verdensborgerskab og det pædagogiske paradoks, ja kort sagt al Kants normativitet, forsvinder. Qvortrup gør, ligesom de andre luhmannianere, endda en dyd ud af at være ikke-normativ. Man skal være analytisk i stedet for! Som om analyse og normativitet skulle være modsætninger. Luhmann fremhæves også hyppigt for sin "usentimentale" tilgang til dette og hint. Så hvis læseren nogensinde hører en foredragsholder bruge distinktionen normativ/analytisk og ordet "usentimental" i forbindelse med pædagogiske emner, så står han overfor en luhmannianer. Men det er klart, at reduktionen

af Kant fra begge sider må få store begrebsmæssige og dermed praktiske konsekvenser. Sammenhængen mellem oplysning og skole forsvinder ud af både Pios og Qvortrups horisont. Sammenhængen mellem skole og folk desuden ud af Qvortrups. En skole uden oplysning og folkelighed! Det er tidens løsen. Vi kan takke Pio for påmindelsen om vores eksistens' dybder, men oplysningen er stadig alene i verden uden en skole.

Jeg ser frem til at læse Pios næste bidrag, som gerne må være i samme engagerede ånd, men hvor han måske putter sig knapt så meget under den unge Heideggers distinktioner, altså hvor hans eget bidrag kan stå endnu mere kraftfuldt. Og så må han for min skyld gerne genlæse forskellige dele af oplysningsfilosofiens pædagogik, så Heidegger ikke bliver helt væk i en klistret og altomfattende væren, som f.eks. ikke kan få udbytte af Rousseaus filosofi, nyhumanismen, romantikken og andre landvindinger. Pio må også gerne tage mere grundlæggende normativ stilling til, hvad der kendetegner den pædagogiske

"væren", altså undervisningens "intuitive inderside", som han mener, karakteriserer didaktikkens væsen. Har den nationale rødder? Kristne? Antikke? Heideggers svar endte i en tysk katastrofe, og det er også derfor Qvortrup taler om det "dødsensfarlige" folk. Det behøver naturligvis slet ikke gå galt, og Heideggerforskningen står i dag centralt på den filosofiske venstrefløj i Europa, men det er også for frygtsomt ikke at lade hjertet skulpe lidt. Selvom bogen handler om "væren", så er Pio påfaldende tavs, når det kommer til den væren som er vores, altså dansk, selvom der er mange muligheder. F.eks. er litteraturkritikkens *Heretica*-bevægelse fra 1950'erne i høj grad bygget op om Heideggerlignende temaer. Pio antyder dog en kommende retning, når han flere steder refererer til Grundtvigs og Løgstrups inspiration.

Hvad skal Qvortrup gøre? Ja, han skriver i indledningen, at han efter marxismens fald og postmodernismens forvirring i 1980'erne drog i sommerhus med Luhmanns hovedværk, *Sociale Systemer*, og hvordan han efter læsningen fik

en ny "optik", og at verden "pludselig så anderledes ud". Bagefter skriver han så, at Luhmannismen ikke er en trosretning, hvilket ikke hænger sammen med kendsgerningerne. Jeg synes, Qvortrup skulle tage i sommerhus igen, denne gang medbringende mange forskellige bøger, så han kan få sig mange flere "blikke", "optikker", "jagttagelser" og en par nye "kommunikationsadresser", og hvad det alt sammen hedder på systemteoretisk. Måske skulle han finde Karl Marx frem igen? Man skal altid vende tilbage til en fuser.

Qvortrups bog er en blindgyde, en repetition uden ånd, et slags luhmanniansk bekendelsesskrift og en ren og skær normativitet, som ikke kan deklarerer sig selv, og som derfor må *påstå*, at den er analytisk *i stedet for*. Qvortrups bog er et punktum. Herefter er kun udvikling og køb og salg af koncept-metoder til dannelsesfattige kommuner, så vi kan få nogle kommunikationsadresser og løbe rundt på pisaisten som abekatte med optræk i ryggen. Pios store arbejde er derimod, trods mine indvendinger, en del af en begyndelse, et spørgsmål,

en åbning og en invitation, som via sin gavmilde præsentation af dele af Heideggers filosofi og påmindelsen om dens stærke relation til pædagogiske temaer kan pege videre for dansk, nordisk og europæisk pædagogik. Især den åbenlyse kærlighed til Grundtvig og Løgstrup, to af Qvortrups fundamentalistiske fænomenologer, kan vise sig at være en berigelse for os andre og måske også for Pio selv de kommende år.

Systemteorien har meget på samvittigheden i forbindelse med udviklingen af Danmarks uddannelser. Der er åndenød over hele linjen, og på den måde kan Pio have ret i, at man måske må stille sig glad og tilfreds med små "lysninger", som Heidegger kalder det, men på den anden side er det også for marginalt at satse på marginalerne, når nu pædagogik handler om et kæmpemæssigt lys – eller, som Pio skriver i slutningen af sin fine bog, "Det handler om at blive hørende igen", at lægge mærke til når tingene tinger: Hvad kan man høre, hvis man stiller sig her? Foran denne bog, denne lærer og dette barn? Pudsigt – jeg kan høre noget, men det har

intet navn endnu – eller har det? Jeg tror, det er normativitet, ontologi, tradition, essens, opmærksomhed og videnskab. Qvortrup tror, det er en kommunikationsadresse. Pio vil ind i boligen og tale med dens beboere. ♦